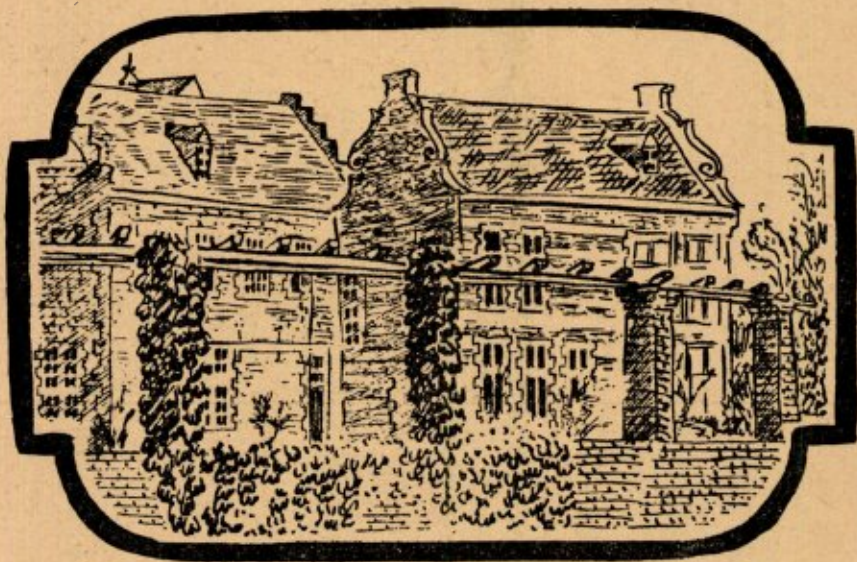

**NATUUR-
HISTORISCH
MAANDBLAD**

**ORGAAN VAN HET
NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP IN LIMBURG**

II

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD.

Redactie: Rector Jos. Cremers, Huize Niethuysen, Wijnandsrade; R. Geurts, Echt; Mej. Dr. W. van de Geyn, Bonnefantan 5, Maastricht en C. Willemse, arts te Eyselshoven.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te zenden aan Mej. Dr. W. van de Geyn, Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht, tel. K. 4400, 4174.

Het Maandblad wordt aan alle leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Auteursrechten voorbehouden.

NATUURHIST. GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

Adres Voorzitter: Rector Jos. Cremers, Huize Niethuysen, Wijnandsrade, tel. K. 4447, 298.

Adres Secretaris: Drs. R. Kofman, Jekerweg 87 a, Maastricht.

Adres Penningmeester: Mr. G. van Spaendonck, Sint Lambertuslaan 54, Maastricht, tel. K. 4400, 3397.

Jaarl. Contributie Natuurhistorisch Genootschap ad f 3.50 te voldoen op postgiro 125366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

INHOUD:

Aankondiging Maandvergaderingen. Voor de Jeugdleden. Nieuwe leden. De Natuur in, p. II. — Aankondiging Jaarvergadering te Echt, p. 13. — Verslagen van de Maandvergaderingen, p. 14. — Rector Jos. Cremers. Dr. J. W. Alphons Erens, p. 16. — Dr. G. Panhuysen. Het geboortehuis van wijlen Dr. Jac. P. Thijsse te Maastricht, p. 19. — Dr. D. A. Hooijer. Schijn en werkelijkheid in de hippopotamologie, p. 21. — B. J. Lempke. Verdere gegevens over *Araschnia levana* L., p. 23. — R. Geurts. Bossen in Midden-Limburg, p. 25. — † A. De Wever. Verdwijnende cultuurplanten, p. 26. — Attentie!, p. 28.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADERINGEN:

te Maastricht op Woensdag 7 Mei en 4 Juni om 6 uur in het Museum.

te Heerlen op Woensdag 14 Mei en 11 Juni om 7 uur in de R.K.H.B.S. voor Jongens aan de Akerstraat te Heerlen.

VOOR DE JEUGDLEDEN.

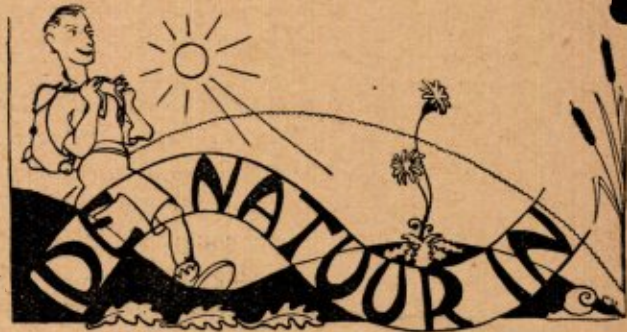
Woensdagavond 30 April, 28 Mei en 25 Juni, om 7 uur in het Nat. Hist. lokaal van de Gem. H.B.S., determineren van planten o.l.v. Drs. P. van Nieuwenhoven.

Woensdag 14 Mei en Vrijdag 30 Mei 's morgens om 6.30 u. vogelzang-exkursie in het Stadspark o.l.v. Drs. R. Kofman. Ingang tegenover den Warenkeuringsdienst.

Woensdag 14 Mei om 7 uur 's avonds vergadering in het Museum. Mej. Dr. van de Geyn zal spreken over Löss en Tonny van de Ven zal de inleiding over het Limburgsche bosch vervolgen.

NIEUWE LEDEN.

Beambtenvereniging der Sodafabrieken, Postbox 8, Roermond.
Drs. S. C. Dierdorp, Waldeck Pymontstr. 31, Maastricht.
G. Goossens, Directeur Russel Tiglia, Tegelen.
Mej. L. Hoessels, Lange Nieuwstraat 115, Utrecht.
H. J. Jonker, Dr. D. Bakkerlaan 54, Bloemendaal.
Roelof v. d. Leeuw, Bergweg 26, Maastricht.
Mevr. dra. J. Nuyens-Fonteyn, Kasteel, Borgharen.
Mr. F. P. M. Prick, Zomerstraat 1, Heerlen.
A. Rentrop, Elf Morgenstraat 23, Heerlen.
Dr. J. H. Starmans, Arts, Nuth.
Jacob van Term Jr., Bergweg 17, Maastricht.
Dr. L. A. W. C. Venmans, Bladel.
Ir. F. Westerveld, Sumatralaan 33, Hilversum.
J. Willems pr., Dorpsstraat 46, Amby.

Vogelzangexcursie in het Stadspark te Maastricht op Zondag 11 Mei, o.l.v. Drs. R. Kofman. Samenkomst om 10 uur aan den ingang van het park aan de O. L. Vrouwekade.

Op Zaterdag 17 Mei wordt, op uitnodiging van de Heemkundevereniging „Göal” een excursie gehouden naar de bosschen van Geulle. Vertrek uit Maastricht per bus naar Geulle om 2 uur (uitstappen te Hussenberg).

Ter ontlasting van deze bus wordt den deelnemers, die vroeger kunnen vertrekken, verzocht de bus naar Sittard te nemen om 13.35 (uitstappen kruispunt Gevriek, vandaar wandelen naar Hussenberg, ca. 1 km.).

Terug te Maastricht omstreeks 8 uur. Ter oriëntering leze men nog eens de artikelen „Naar Geul” in de Jaargang 1946 van het Maandblad op de blz. 17, 30, 49, 63 en 69.

Zondag 18 Mei excursie van uit Roermond naar Meiweg. De heer Bronnenberg zal onze gids zijn. De deelnemers treffen elkaar om 2 uur op het Munsterplein te Roermond of om 2.40 bij het café Beatrix op de Markt te Herkenbosch. Eerste gedeelte per fiets, daarna een wandeling van drie uren. Boterhammen meebrengen.

De deelnemers (introducés en leden) moeten hun naam uiterlijk 13 Mei opgeven aan Dr. E. M. Kruytzer, Bisschopp. Colleague te Roermond. Dit is noodzakelijk in verband met het verlof, dat gevraagd moet worden om het terrein van de excursie te betreden.

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

Jaarvergadering te Echt

OP 2DEN PINKSTERDAG 16 MEI 1947, in Hotel „Frohe“ (Hoek Rijksweg Echt-Pey).

Aanvang 11.45.

AGENDA:

1. Opening en mededeelingen.
2. Verslag van den Secretaris over 1946.
3. Verslag van den Penningmeester over 1946.
4. Verslag van de Kascommissie over 1946.
5. Benoeming van een Kascommissie voor 1947.
6. Verslag van de hoofdredactrice van het Natuurh. Maandblad over 1946.
7. Verkiezing van twee bestuursleden.
Reglementair treden af: Mej. Dr. W. van de Geyn en de heer Mommers,
die terstond herkiesbaar zijn.
8. Rondvraag.
9. Sluiting.

Diner te 12.45. Kosten f 4.50 (excl. bediening).

EXCURSIE.

's Middags wordt er een excursie gehouden o.l.v. den heer R. Geurts naar de Doort. Zie artikel op p. 25 van dit Maandblad benevens de artikelen van de heeren Geurts en Smeets in het Maandblad van 26 April 1940.

REISGELEGENHEID.

N.S.-bus Maastricht-Echt, vertrek op het Stationsplein te Maastricht om 10.15. (Deze bus vertrekt uit Sittard om 11.02, alwaar deelnemers uit de richting Heerlen — die het best per tram naar Sittard reizen — kunnen instappen).

N.S.-bus Roermond-Echt, vertrek om 11.10 op het Stationsplein te Roermond. (Aansluitende trein uit Venlo 10.30).

Vertrek uit Echt per N.S.-bus in de richting Sittard-Maastricht om 17.31, in de richting Roermond om 17.22.

In deze vertrektijden, die ons half April verstrekt werden, kunnen later nog wijzigingen aangebracht blijken te zijn. Men overtuige zich van de juistheid in de nieuwe dienstregeling.

Men geve zich voor deelname aan het diner en/of de excursie (in verband met het vervoer per bus naar het excursieterrein) op aan den secretaris, drs. R. Kofman, Jekerweg 87a, Maastricht of aan het Natuurhistorisch Museum (tel, K 4400. 4174) vóór 17 Mei.

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN TE MAASTRICHT OP WOENSDAG 5 MAART.

Aanwezig de dames : van de Geyn, Bels-Koning, Hoeberechts-Roebroeck, Dütting, Moubis-Bolsius, van Goethem en De Kleermaeker, benevens de heeren : van Rummelen, Kofman, Mommers, Habets, van Sonderen, Rijk, Maessen, Onstenk, Grégoire, Br. Maurentius, Nijst, M. Kemp, A. Kemp, Brans, Pater Jeuken, van Noorden, Sondeyker, Br. Bernardus, H. Willems, J. Willems, Bollen, Leenders, Hack, Wijzen, Wassenberg, Br. Agatho, Stevens, Otten, Jounet en Schoenmakers.

De heer van **Rummelen** presideert de vergadering en spreekt een kort woord ter herdenking van den Limburgschen geoloog Dr. A. Erens. Een meer gedetailleerde biographie van den overledene zal van de hand van Rector Cremers in het Maandblad verschijnen.

De heer **M. Kemp** introduceert zijn neef de heer **A. Kemp**, die een opsomming geeft van de gemiddelde temperatuur, het aantal vorstdagen en ijsdagen van de strenge winters 1928/29, 1939/40 en 1946/47, te Maastricht in vergelijking met die van De Bilt. Ook met betrekking tot andere streken des lands blijkt dat het weer hier in het algemeen iets warmer is. Om Maastricht hangt het aureool van de warmste plaats van Nederland te zijn. Hieraan knoopt de heer Kemp een pleidooi vast tegen het opheffen van 't Meteorologisch Station, gevestigd op de Gem. H.B.S. te Maastricht; in de toekomst zou dan het maken van vergelijkingen zooals hierboven onmogelijk worden. Aan een lange traditie — het station bestaat vanaf 1851 — zou hierdoor een einde komen en Maastricht zou als warmste plaats van Nederland uit de statistieken verdwijnen. Hij verzoekt het Bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap adhaesie te betuigen aan het adres dat het Stadsbestuur hierover gericht heeft tot de Directie van het K.N.M.I. in De Bilt. De secretaris, de heer **Kofman**, belooft dat het Bestuur in dezen diligent zal zijn.

De heer **Habets** informeert bij den Voorzitter hoe het staat met het onderzoek van den onlangs gevonden meteoriet; hij vertelt de vergadering nog menige bijzonderheid die over meteorieten in de litteratuur bekend zijn. De Voorzitter antwoordt dat in een der eerstvolgende Maandbladen een beschrijving van den bewusten meteoriet zal volgen.

De heer **Rijk** deelt mede dat hij op 1 Maart om ca. 3 uur n.m. boven de markt te Meerssen een 40-tal wilde ganzen zag vliegen in de richting Maastricht, dus Z.Z.W. Namens Pater A. Munsters M.S.C., Missiehuis Stein, deelt Majoor **Rijk** mede dat deze op 24 Juli 1946 te Stein een ex. van een dikkopje *Carcharodus alcaeae* Esp. ving. De vorige eeuw werd dit vlindertje in Nederland sporadisch gevangen. Dit is het tweede exemplaar in de laatste 25 jaar.

De heer **Kofman** krijgt vervolgens het woord. Hij heeft op 10 Jan. 1946 en 19 Febr. 1947 een wouw waargenomen aan de Maas tusschen Maastricht en Eysden. Volgens „De Nederlandsche Vogels” vermeldt de oudere litteratuur, dat de wouw uitsluitend in de herfst- en wintermaanden wordt waargenomen, terwijl daarentegen Van Oordt (1926) opgeeft, dat de meeste waarnemingen in het zomerhalfjaar vallen. Verder geeft „De Nederlandsche Vogels” dan een lijst van alle waarnemingen, gepubliceerd van het begin van deze eeuw tot en met 1936. Dit zijn er 25, allen in de maanden Maart t.m. November, geen enkele in Dec., Jan. en Febr.

Hetzelfde geldt voor de 12 waarnemingen, die sinds 1936 nog in „Ardea” opgegeven zijn, met uitzondering van één opgave, n.l. van 26 Febr. 1941 tusschen Rotterdam en Dordrecht.

Bovenvermelde waarnemingen zijn als winterwaarnemingen dus wel heel zeldzaam.

De heer **Kofman** vervolgde met een overzicht over de broedvogeltellingen die hij in 1943 en 1944 op verzoek van het „Vogel-trekstation Texel” in het Stadspark uitvoerde. De bedoeling van deze tellingen was,

om het aantal broedparen van merel, zanglijster, vink, tjiftjaf en fitis te bepalen. Hierbij werd gebruik gemaakt van het feit, dat de mannetjes dezer soorten in het voorjaar een territorium kiezen, waarin zij hun aanwezigheid door voortdurend zingen kenbaar maken en waarin in den regel het nest gemaakt wordt. Op een aantal wandelingen door het park werden de zingende mannetjes op een plattegrond aangegeekend. Aan het eind van het seizoen was dan door combinatie dezer kaartjes het aantal territoria van elke soort vrij nauwkeurig vast te stellen. In het Jaarverslag 1945 van het „Vogel-trekstation Texel” werden eenige voorloepige resultaten van allerlei terreinen uit het geheele land gepubliceerd. Daaruit bleek dat ons Stadspark een zeer dichte merelbevolking heeft, n.l. 36,1 per ha., slechts overtroffen door den vogeltuin in het Zuiderpark in Den Haag, dat er 36,4 had. Uit de bevolkingsdichtheid in verschillende terreinen kan men allerlei conclusies trekken over de eischen, die de merel aan zijn broedterrein stelt. Het Stadspark voldoet blijkbaar niet zoo aan de eischen van den zanglijster. Het aantal territoria per 10 ha. 7,8—12,1 werd door veel andere terreinen verre overtroffen.

De vink daarentegen heeft het weer wel zooals hij het oraag heeft. Met 14,6 territoria per 10 ha. slaat het park een goed figuur.

De fitis acht het park blijkbaar geheel onge-schikt om te broeden, in 1942 en 1944 broedde hij er niet. Van de tjiftjaf worden in het bovenvermelde Jaarverslag geen resultaten bekend gemaakt. Slechts wordt vermeld, dat dichtheden boven 10 per ha. weinig voorkomen. Met ruim 5 territoria per ha. bereikt deze vogel dus ook nog een behoorlijke dichtheid.

De heer **Stevens** merkt op dat hij 13 Maart 1946 bij Oost aan de Maas een wouw zag. De heer **Wassenberg** zag een exemplaar in de Kerstvacantie 1945/46.

Broeder **Agatho** vertelt vervolgens over Tweede broedsels bij de tjiftjaf.

In een der volgende afleveringen zal hierover een publicatie worden opgenomen.

De secretaris, de heer **Kofman**, weet de vergadering mede te deelen dat medio Februari de Koninklijke Bewilliging op onze statuten verkregen is.

De conservatrix vertoont de vergadering vol trots een nieuwe amerikaansche binoculair, merk

Bausch en Lomb, die door een verdienstelijk medelid, den heer **Ch. Goffin**, aan het Natuurhistorisch Genootschap ten geschenke werd gegeven.

Dit vorstelijk cadeau geeft den aanwezigen spontaan aanleiding om voor den heere **Goffin** eenen „dreibobbelen” te slaan. Na de vergadering komt menigeen de binoculair vol bewondering bekijken; het toestel is uitgerust met de oculairen 10 × en 15 × en de objectieven 1,5 × en 2 ×, welke laatste door een revolver gemakkelijk verschoven kunnen worden. Het gezichtsveld is opvallend ruim, hetgeen van groot voordeel is bij het praepareeren. Zeker zullen vele leden van dit lang begeerde apparaat een dankbaar en nuttig gebruik weten te maken.

TE MAASTRICHT OP WOENSDAG 2 APRIL.

Aanwezig de dames: van Nieuwenhoven-Sunier, van de Mijll Dekker, Kooyman, Moubis-Bolsius, Lahaye-de Wit, van de Geyn en de heeren: Rector Cremers, Prof. Raignier, van Rummelen, van Nieuwenhoven, Kemp, Hennis, Heyen, Mertens, Grégoire, van Boven, Parren, Rijk, van Sonderen, Onstenk, Maessen, Br. Maurentius, Br. Agatho, Wassenberg, Stevens, Otten, Bollen, Leysen, Winters, Poot, van de Riet, Geurts, Baggen, Custers, Maenens, Lemmens, van de Gugten, Pater Jeuken, van Noorden, Pater van Summeren, Nijst, Paping, Kofman, Mommers, Leenders, Bergholtz, Hack, Wijsen en Schulte.

Prof. Dr. **A. Raignier** S.J. uit Leuven houdt een lezing over temperatuurregeling in de nesten van de roode boschmier. Deze voordracht zal in No. 6 van het Maandblad, hetwelk eind Juni zal verschijnen, worden opgenomen.

TE HEERLEN OP ZATERDAG 5 APRIL.

Aanwezig de dames: Zopp en Huybregts en de heeren: van Rummelen, Willemse, Mientjes, Terhal, Poot, Swaninck, Collin, Rentrop, Coonen, Winter en Herberghs.

Na opening door den Voorzitter, dhr. van **Rummelen**, vertoont de heer **Rentrop** enkele af-drukken van carbonplanten, afkomstig uit de Oranje-Nassau Mijnen (Calamites en Sigillaria). De Voorzitter geeft over deze fossielen enkele toelichtende verklaringen.

Dr. **Terhal** vertoont daarna enkele reproduc-

ties van photographische opnamen met de electronen-microscoop van bacteriën en bacteriophagen.

Daarna bespreekt de heer Collin aberraties van enkele vinders.

Tot slot vervolgde Dr. Willemse zijn causerie over „De insectenwereld om ons heen”.

DR. J. W. ALPHONS ERENS
26 April 1859 — 22 Februari 1947

door
RECTOR JOS. CREMERS
Hulze Niethuizen, Wynandsrade.

Jan Willem Alphons Erens zag 't levenslicht te Valkenburg op 26 April 1859. Zijn ouders waren Jan Gerard Erens en Maria Barbara Schetters geboren eveneens te Valkenburg, de eerste in 1818, de tweede in 1825. Vader Erens was van beroep landbouwer.

Alphons studeerde aan de Alma Mater van Leuven aanvankelijk pharmacie, maar werd dra de kunst om artsenijen te bereiden ontrouw en keerde „afgestudeerd” in zijn geboorteplaats terug als *Doctor in de geologie!*

Geologie was in dien tijd — op 't laatst der tachtiger jaren van de vorige eeuw — een vak, 't welk wel allerminst geschikt leek om in Zuid-Limburg 'n Doctor in die wetenschap een vast emplooi te bezorgen. Maar dat deerde onzen Doctor weinig. Van huis uit niet onbemiddeld kon hij zich de luxe veroorloven z'n doctorsbul niet dadelijk renderend te maken. Doch een bestaan leiden zonder iets om handen te hebben lag niet in Erens' aard. Dit zal van niet weinig invloed zijn geweest bij de sollicitatie van Dr. Erens naar 't Burgemeesterschap van Valkenburg, dat in het najaar van 1894 vacant kwam. Bij Koninklijk Besluit van 23 November zag hij zich als dusdanig, met ingang van 15 December, benoemd.

Na zijn huwelijk op 27 Mei 1896 met Carolina, Maria, Gertruda Deden, weduwe van Hector Leon Mattonet uit Aken werd hij door aankoop eigenaar van de Villa Strabeek te Houthem St. Gerlach, waar hij sindsdien tot aan zijn dood woonde.

Van nature ietwat autocratisch aangelegd en zoo nu en dan kiekeboe spelend met een klein grappig duiveltje van ijdelheid duurde 't niet lang of hij lag met de vroede vaderen van

Valkenburg overhoop. Te Valkenburg ligt naast de Grendelpoort een put en van dien put heeft altijd 't zeggen gegolden: „Wie niet van den Grendel gedronken heeft, is geen echte Valkenburger”.

Erens mocht Valkenburger zijn van *geboorte* — van den Grendel had hij klaarblijkelijk niet gedronken, een *echte* Valkenburger bleek hij niet te zijn.

Echte Valkenburgers toch waren altijd stavast op 't glibberige pad der plaatselijke politiek en mochten ze al 'ns 'n keer uitglijden en 'n salto mortale maken, dat deerde hen niet. Overgevoeligheid was hun vreemd, ze konden best tegen een onschuldigen knauw, een niet zoo kwaad bedoelden snauw, welke zij bij het spel ten raadhuize te incasseeren kregen. Willende verheven staan boven gemeentelijke partijschappen trachtte Burgemeester Erens de teugels van zijn beleid kort te houden en raakte vervreemd van soepelheid, vervreemd ook van menigen jeugdviend. Zulks had ten gevolge dat de heeren raadsleden den teugel van de paardjes, welke zij bereden, vaak zóódanig lustig vierden, dat de beestjes wel 'ns harder galoppeerden dan de ruiters zelf wilden en den Burgemeester dreigden omver te rijden. De raadszittingen van Valkenburg werden berucht en gingen lijken op publieke vermakelijkheden, die, vonden zij plaats op vandaag, in staat zouden zijn den naijver op te wekken van Maastrichter Tempeliers, Sittarder Marotten of Venlosche Jocussen.

Neen, Erens' Burgemeesterschap te Valkenburg was geen succes. En toch liet hij zich de benoeming ook nog tot Burgemeester van Houthem, welke plaats vond bij K.B. van 7 September 1900, welgevallen en werd hij als zoodanig beëdigd en geïnstalleerd in de raadsvergadering van 22 September 1900.

Maar Houthem was Valkenburg niet!

In Houthem was Dr. Erens de algemeen geachte „heer van Strabeek”, in Valkenburg kon men zich niet losmaken van de idee dat z'n Burgemeester onafscheidelijk kameraad was van op niets berustende hoogmoedsbevliegingen... men vergat daar dat er, naast hoogmoed, ook nog zoo iets bestaat als... beminnelijke naïviteit!...

Wanneer Dr. Erens mij vertelde — en hij vertelde zulks graag, dat z'n familie stamde van Ehrenstein bij Kerkrade, had ik altijd leute en

meende 't kiekeboeënde klein duvelke te zien zitten op den schouder van den *nieuwen* heer van Ehrenstein, grimassen makend tegen den *ouden* heer van dat oud adellijk riddersgoed omstreeks 1600, den heere Daniël Spies van Ehrenstein...

In pais en vrede regeerde Burgemeester Erens de Gemeente Houthem tot 15 October 1912; bij K.B. toch van 5 October kreeg hij, op zijn verzoek, eervol ontslag. Vijf jaar van te voren n.l. op 1 Sept. 1907 was hij, de boersche twisten ten raadhuize van 't Valkenstadjie beu, afgetreden als Burgemeester van Valkenburg. Waarom ik bij de Burgemeesterlijke ambtsbediening van Dr. Erens zoo lange stilstond?

Toen me 't verzoek gewerd aan hem eene In Memoriam te wijden heb ik daaraan willen gehoor geven onder uitdrukkelijk voorbehoud er — onder 't motto "de Mortuis nil nisi bene" — niet iets van te maken waarvan gezegd kan worden: „het liegt als een bidprentje”.

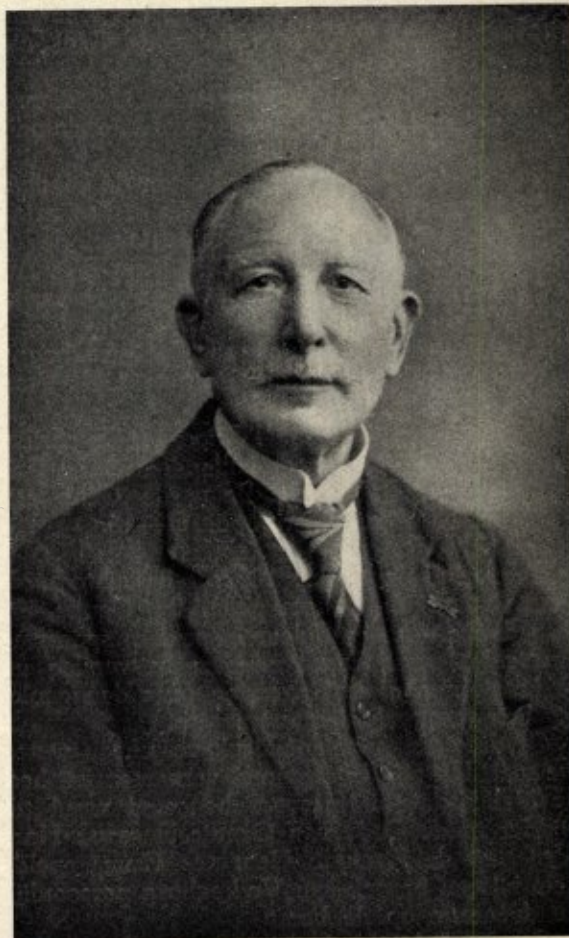
Om de mislukking van Erens als geoloog — want eene mislukking is dat feitelijk geweest — goed te begrijpen was 't noodig te laten uitkomen hoe de ongeschoolde politicus Erens den academisch gevormden wetenschappelijk onderlegden Erens heeft gedoemd tot maar weinig vruchtbaarheid.

En da's doodjammer geweest!

Blijkens Erens' geologische Publicaties vanaf 1889 tot 1895 mag hij beschouwd worden als de pionier onder de Nederlandsche geologen voor de studie der Zuidelijke zwerfsteen. Op grond van de samenstelling en hoogteligging onderscheidt hij reeds het pliocene kiezeloolietgrind, het oud-kwartaire fluviatiel Maasgrind; daarnaast echter speelde de phantasie hem parten bij zijn theorie over het z.g. „Gemengde Bretonsche Diluvium”:

„In het deltagebied der groote rivieren in „Zuid-Nederland dreven ijsschotsen rond die „van de Scandinavische ijskap waren losge- „raakt. Ze lieten hier in het Zuiden de Noor- „delijke zwerfsteen achter. Bovendien ont- „stond na de doorbraak van het Nauw van „Calais van daaruit een strooming in de rich- „ting Brabant—Limburg, waarin steenen uit „Bretagne en Normandië werden meegevoerd „en hier gedeponeed”...

Erens behoorde met Staring tot de eerste

Dr. J. W. Alphons Erens.

vaderlandsche geologen, die een fluviatiele vorming van löss voorstonden. Zie hier zijn publicaties:

- 1889. Résumé d'un travail sur les roches cristallines, recueillies dans les dépôts de transport de la partie méridionale du Limbourg hollandais. Annales Soc. belge de Géol. T. III, pp. 357—366.
- 1889. Note sur les roches cristallines, recueillies dans les dépôts de transport de la partie méridionale du Limbourg hollandais Liège, H. Vaillant 1889.
- 1891. Recherches sur les formations diluviennes du Sud des Pays-Bas. Archives Tey-

- ler, Série II, T. III, 6e partie. Haarlem.
1891. Idem in Bull. Soc. Belge de Géol. etc. T. V. Mém. pp. 14—42.
1891. De jongste tertiaire gronden in Limburg. Voordracht Natuur- en Geneeskundig Congres.
1892. Le courant Normano-Breton de l'époque glaciaire, et le transport des roches, originaires des côtes occidentales de la France, jusqu'au Sud du Pays-Bas. Archives Teyler, Serie II, T. IV, 1e partie, Haarlem.
1895. Notice biographique sur Casimir Ubaghs. Bull. Soc. Belge de Géol. etc. t. IX Proc. Verb. p. 102.
1895. Observations sur l'Oligocène Supérieur dans le Limbourg hollandais et en Belgique. Bull. Soc. Belge de Géol. etc. t. IX Proc. Verb. pp. 11—16.

Toen eind September 1892 de beruchte aardverschuiving had plaats gehad bij Geulle, die 'n gedeelte van den aldaar loopenden spoorweg vernielde, werd Erens aangezocht verslag uit te brengen aan de Regeering over den geologischen toestand hier ter plaatse.

Of dit verslag ooit in druk verscheen weten we niet. Uit zijn eigen mond vernamen wij herhaaldelijk dat hij hiervoor benoemd werd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau; Hare Majesteit de Koningin-Regentes Emma spelde hem bij een bezoek aan Valkenburg persoonlijk de decoratie op de borst.

Ofschoon bij 't plaatsnemen op den burgemeesterlijken zetel van Valkenburg een abrupt einde werd gemaakt aan de wetenschappelijke geologische loopbaan van Dr. Erens, was 't contact tusschen hem en de geologische wereld toch niet gansch en al verbroken. Dat kwam door zijn geologische verzameling, hoofdzakelijk bestaande uit krijtfossielen en zwerfsteenen in Limburg verzameld, en waarvan hij eerst afstand heeft gedaan in 1939, toen hij haar schonk aan de Universiteit van Leuven. Als blijk van waardeering werd hij daarom door de Belgische regeering, vlak voor 't uitbreken van den oorlog, benoemd tot Officier in de Leopoldsoorde.

Bestond er, toen Erens zijn geologische loopbaan begon, voor de kennis der aardvorming van Limburg, maar weinig belangstelling, sinds den aanvang onzer jaartelling heeft ze menigen

grooten sprong gedaan. Limburg werd sindsdien een veel bezocht studieveld van geologisch-geïnteresseerden.

Geologen die een bepaalde streek willen in studie nemen, hebben meestal de goede gewoonte vooraf op zoek te gaan naar mogelijke bezitters eener streek-collectie van geologische-palaeontologische vondsten; aan de hand daarvan toch kunnen ze zich heel wat vaak vruchteloos eigen speuren besparen en worden ze wegwijds gemaakt op 't terrein hunner toekomstige onderzoekingen. En daarom pelgrimeerden niet zelden universiteitsprofessoren met hunne studenten op geologische excursies in Zuid-Limburg naar Villa Strabeek, waar ze, mits vooraf gewaarschuwd, steeds welwillend door den eigenaar werden ontvangen, ter bezichtiging zijner collecties. Bij zulke gelegenheden bleek herhaaldelijk hoe waar 't is: „Naturam furca expellas tamen usque recurrit” — „drijf met 'n hooivork de natuur door de voordeur naar buiten, zoodra ze er de kans toe krijgt sluipt ze door de achterdeur weer naar binnen”.

Dr. Erens bezat nog altijd iets van z'n oude liefde voor geologie, liet rustig ijsschotsen rondrijven in het delta-gebied der groote rivieren van Zuid-Nederland als waren ze zoo pas nog losgeraakt van de Scandinavische ijskappen en toonde zijne bezoekers daaruit hier in het Zuiden achtergelaten zwerfsteenen, welke in zijne verzameling als preciosa lagen ondergebracht, doch waarvan de betrouwbare herkomst vaak niet al te zeer meer vaststaat door 't zich herhaaldelijk voordoende feit dat ze, in den loop der lange jaren, zonder genoegzame contrôle, nog al eens van plaats verwisselden in de Strabeeker collectie en daarin vreedig lagen met etiketten waarmee ze eene zeer dubieuze oorspronkelijke verwantschap hadden. Ook dan kon hij tegenspraak moeilijk velen, beriep zich op 't gezag van „des savants illustres” en... ja... en... er had eene herhaling plaats van 't spel tusschen natuur en hooivork! Zoo iets deed aan zijn wetenschappelijk prestige geen goed.... Men meende weer den ietwat hautainen Dr. Erens van 't Valkenburg tusschen de jaren 1894—1907 te zien.

En toch was niets minder waar!

Bereids sinds 1905 al, nog Burgemeester zijnde van Valkenburg, zat Dr. Erens als Voorzitter in den Raad van Bestuur der N.V. Maas-

trichtsche Spijker- en Draadnagelfabriek, voorheen Th. Regout en Co., van welke Venootschap hij sinds 1919 de Directeur was. Van toen af aan krijgen we te doen met een heel anderen Dr. Erens, een, waarvan getuigd mag worden dat hij een lichtend spoor heeft nagelaten....

't Ligt niet op mijn weg dezen Dr. Alphons Erens hier te belichten, trouwens ik voel me daarvoor te zeer een niet competent beoordeelaar. Fabriekstoestanden, sociale en economische, goede en minder goede, zijn voor mij even zoovele fabrieksgeheimen, waarin ik me niet wegwijs ken.

Moge vandaag of morgen een jonge sociaal voelende, economisch onderlegde doctorandus lust hebben een dissertatie te schrijven over een Maastrichter Grootbedrijf in de eerste helft der 20ste eeuw en late hij dan z'n keuze vallen op de Spijker- en Draadnagelfabriek. Hij zal daarbij gelegenheid te over krijgen om hierin een lang en dankbaar hoofdstuk te wijden aan Dr. Alphons Erens, haar toegewijden Directeur en onvermoeibaren organisator gedurende vele lange jaren die met bezielende, stuwende kracht, door niets en door niemand geremd, het bedrijfsleven naar nieuwe hoogten wist te stuwen, en een aanvankelijk bescheiden onderneming opwerkte tot een bloeiende fabriek.

Aan Dr. Erens zal alsdan recht geschieden en 't zal blijken dat, ondanks mijne schildering van zijne karakterfouten, zijn geest toch ten slotte soepel genoeg bleek om gelijk te schakelen met de wenschen en gegronde meeningen van anderen en met de nieuwe behoeften van nieuwe tijden.

Dan zal ook blijken de juistheid van: la position fait l'homme!...

HET GEBOORTEHUIS VAN WIJLEN DR. JAC. P. THIJSSSE TE MAASTRICHT.

door
Dr. G. PANHUYSEN
Rijksarchivaris, Maastricht

Naar aanleiding van het aanstaande „Huldebetoon” aan wijlen Dr. Jac. P. Thijssse deelde Mej. Dr. W. van de Geyn mij mede, dat Dr. Thijssse in 1865 te Maastricht, St. Pieterstraat nr. 2651, geboren is en zij vroeg mij zo mogelijk nadere gegevens over het geboortehuis te verstrekken.

Volgens de Registers van de Burgerlijke Stand te Maastricht is *Jacobus Pieter Thijssse inderdaad te Maastricht geboren op 25 Juli 1865* om half twaalf in den avond, als zoon van *Jacobus Thijssse*, sergeant bij het 2e Regiment Infanterie, 32 jaar oud en in garnizoen te Maastricht, en van *Catharina Johanna Priester*; hij werd volgens de geboorteakte geboren in de woning van zijn ouders: Sint Pieterstraat nr. 2651.

Uit het Bevolkingsregister van Maastricht van die jaren (Stadhuis, Afd. Bevolking, Reg. nr. 22, Garnizoen, Blad 160) blijkt het volgende. Het gezin Thijssse had zich op 1 Mei 1864 vanuit Middelburg te Maastricht gevestigd. De vader, Jacobus, was geboren op 5 October 1832 in Delft, de moeder, Cath. Joh. Priester, op 3 Maart 1836 in Middelburg. Toen zij zich in Maastricht vestigden, hadden zij al twee zoons: Willem Johannes, geb. 10 Juli 1860 te 's Hertogenbosch en Johannes Jacobus Laurens, geb. 19 Sept. 1862 te Vlissingen. Na Jacobus Pieter, geb. 25 Juli 1865, werd hun in Maastricht nog een vierde kind geboren, n.l. Carel Helenus, op 16 April 1868. Het gezin bleef in Maastricht gevestigd tot 29 April 1868, en is toen vertrokken naar Grave. Uit het bevolkingsregister blijkt ook, dat het gezin Thijssse te Maastricht woonde in het complex der gebouwen van de St. Pieterskazerne, zonder dat echter een nadere aanduiding gegeven wordt.

Jac. P. Thijssse is dus geboren „in de woning Sint Pieterstraat nr. 2651” te Maastricht. In het gemeente-archief van Maastricht wordt bewaard een „Register van de nummers der huizen en plaatsen te Maastricht aangebracht in 1850”. Volgens deze lijst waren de huizen in Maastricht toen doorlopend, van de ene straat in de andere, genummerd; de nummering liep van 1 tot 3098. Tevens blijkt uit dit register, en uit de „Huisregisters” 1860—1880 (nr. 45) en 1880—'90 (nr. 46) op het Stadhuis te Maastricht, Afd. Bevolking, dat de nummers 2622 tot en met 2650 lagen in de Helstraat (tegenwoordig St. Bernardusstraat). Nr. 2650 was het toenmalige „slagthuis” van de gemeente, gelegen tusschen de Papiermolen van Lekens (nu „het Pesthuis”) en de stadswal bij de tegenwoordige garage van Bonhomme; het was het laatste huis van de Helstraat.

De nummers 2652 tot en met 2655 lagen aan

De voormalige commandantswoning, geboortehuis van Dr. Jac. P. Thijsse te Maastricht.

Foto: F. Lahaye.

de Sint Pieterstraat; nr. 2652 was het arsenaal of tuighuis (de voormalige Minderbroederskerk), nu St. Pieterstraat 5, nr. 2653 was de kazerne (het voormalige Minderbroedersklooster), nu St. Pieterstraat nr. 7.

Nr. 2651, het geboortehuis van Dr. J. P. Thijsse, dat wij zoeken, lag dus tussen het Slagthuis bij de Helpoort nr. 2650, en de Minderbroederskerk aan de St. Pieterstraat, nr. 2652.

In het „Register van de nummers der huizen in 1850” wordt nr. 2651 bovendien uitdrukkelijk genoemd als een onderdeel van het „tuighuis”, waarmee bedoeld zijn het arsenaal en de kazerne met de bijgebouwen, d.i. het gehele complex gebouwen van de voormalige Minderbroederskerk met Klooster.

Het meest voor de hand liggend is daarom bij de tegenwoordige situatie daar ter plaatse, dat met „St. Pieterstraat 2651” bedoeld is de voormalige „commandantswoning”, precies gelegen tussen de Helpoort en de voormalige Minderbroederskerk, vlak achter het Priesterkoor van deze kerk. Hiervoor pleit ook het feit, dat deze „commandantswoning” nu nog op het stadhuis geregistreerd is als liggende aan de St. Pieterstraat.

Mej. van de Geyn betrok ook de verzameling van tekeningen van Joannes Brabant, in de Collectie van Limburg's Geschied- en Oudheid-

kundig Genootschap, bewaard op het Stadsarchief te Maastricht, in het onderzoek, en vond in het 1e deel van die verzameling een plattegrond van het gehele terrein van het voormalige Minderbroedersklooster tussen de St. Pieterstraat en de Helstraat, door Brabant getekend in 1868, dus juist in het jaar, waarin de familie Thijsse Maastricht verliet. Uit dit plattegrond, en uit de tekeningen van Brabant, welke hij van de gebouwen op dit terrein vervaardigde en welke eveneens voorkomen in het genoemde 1e deel van zijn verzameling, blijkt eveneens, dat het enige gebouw, dat gelegen is tussen de Helpoort en de Minderbroederskerk en als „woning” genoemd wordt, de voormalige „commandantswoning” is.

Tenslotte wordt dit bevestigd door de mondelinge overlevering. De heer P. J. H. van der Vliet, gepensionneerd adjudant-onderofficier, Hondstraat, Maastricht, geboren te 's Hertogenbosch op 15 Februari 1861, ging in militairen dienst in 1877, en lag van 1878—1891 en van 1891—1921 in garnizoen te Maastricht in onze voormalige St. Pieterskazerne. Hij heeft ons uitdrukkelijk verzekerd, dat er, zolang hij diende, in het complex der gebouwen van de St. Pieterskazerne maar één woning was voor gehuwd personeel en dat deze woning was: de voormalige „commandantswoning”.

Ditzelfde werd ons bevestigd door den heer J. A. H. Koene te Maastricht, die zelf in 1882 in deze „commandantswoning” geboren is, waar zijn vader toen als adjudant woonde; hij vertelde mij bovendien, dat boven hen, op de eerste verdieping van de „commandantswoning”, de toenmalige sergeant-majoor woonde. De „commandantswoning” is een groot huis uit de 17e eeuw, en was later, ook volgens de bekende plattegronden, verdeeld in verschillende woningen.

Wij kunnen dus gerust met zekerheid aannemen, dat de voormalige „commandantswoning” gelegen achter de voormalige Minderbroederskerk aan de St. Pieterstraat, het geboortehuis is van Dr. Jac. P. Thijsse.

De woning wordt beschreven in „De Monumenten van Geschiedenis en Kunst in de Provincie Limburg”. Eerste stuk, De Monumenten in de gemeente Maastricht. Tweede aflevering (Den Haag, 1930) blz. 204.

Zij is gebouwd in de 17e eeuw en werd in

1767 „gemoderniseerd”; hieraan herinnert een gedenksteen boven de ingang in de vóórgevel van het huis met het volgende opschrift:

1767

IS DIT GEBOUW VERNIEWT
OP APPROBATIE VAN ZIJN
EXCELLENTIE DEN HOOGGEBOREN
HEER BARON VAN AYLVA GENERAEL
VAN DE INFANTE(R)IE EN GOUVERNEUR
DER STAD MAESTRIGT.

SCHIJN EN WERKELIJKHEID IN DE HIPPOPOTAMOLOGIE

door

Dr. D. A. HOOIJER

(Rijks Museum van Natuurlijke Historie, Leiden)

(vervolg)

Hippopotami spurii.

Ordo Subungulata, subordo Proboscidea. — Een door Harlan (19) als *Hippopotamus* beschreven tand uit post-Pliocene lagen in Georgia in Noord Amerika, die ook in Blainville's *Ostéographie* (20) vermelding vond, is door Owen (21) als *Mastodon americanus* Kerr gedetermineerd. Evenzoo berust de opgave van *Hippopotamus* uit de bruinkool van Elgg in Zwitserland volgens Von Meyer (22) op *Mastodon*, nl. *M. (Zygalophodon) turicense* Schinz.

Ordo Subungulata, subordo Sirenia. — *Hippopotamus medius* Desmarest (23), door Cuvier in 1821 beschreven als „moyen hippopotame fossile” op grond van een ramusfragment met kiezen uit een kalktuf van St. Michel de Chaisine, Département de Maine-et-Loire in Frankrijk (24), werd al spoedig geïdentificeerd als *Halicore cuvieri* Christol (25). Deze vorm staat in de moderne litteratuur (26) bekend als *Metaxytherium cuvieri* Christol; de correcte naam is *Metaxytherium medius* (Desmarest).

Tezamen met tanden van krokodillen ontving Cuvier (27) een drietal tanden uit een kalkbank bij Blaye, Département de la Charente. Hij beeldde ze af als „espèce voisine de l'hippopotame et plus petite que le cochon”, en Desmarest (23) verleende ze den naam *Hippopotamus minimus*. Het was wederom Christol, die deze tanden identificeerde als *Halicore* (25), en thans staan zij bekend als *Protosiren* (?)

dubia Cuvier (28). *Protosiren* is het eenige met zekerheid bekende Sirenia-geslacht uit het Lutétien van Blaye. De juiste naam is *Protosiren* (?) *minima* (Desmarest).

Ordo Artiodactyla, subordo Neobunodontia. — Beenderen uit de grotten van Lunel Vieil in Frankrijk die Marcel de Serres voor *Hippopotamus* aanzag, houdt Bravard (29) voor die van varkens.

De oorspronkelijk als *Hippopotamus dissimilis* Falconer et Cautley beschreven schedel uit de Siwaliks werd in 1844 als nieuw genus *Merycopotamus* bij de Suinae geplaatst (30).

Hippopotamus amphibius Dubois (31) uit de onder Pleistocene klei van Tegelen bij Venlo in Limburg bleek gebaseerd te zijn op een hoektandfragment dat Bernsen (32) kon determineren als *Sus strozzi* Meneghini.

Ordo Artiodactyla, subordo Selenodontia. — Door Martin (33) is op grond van een tandfragment uit een boring bij Ngembak in de residentie Semarang op Java een *Hippopotamus* „von gewaltigen Dimensionen” vermeld. Dubois (34) verwees deze tand naar de Bovidae als *Bos (Bubalus)*. In zijn samenvatting van de palaeontologische kennis van Java, in 1919 verschenen, heeft Martin dit nijlpaard niet opgenomen; het voorwerp, dat inderdaad door Dubois juist geïdentificeerd is, bevindt zich in het Geologisch Museum te Leiden.

In een Pontische zoogdiercollectie van Gravittelli op Sicilië, welke in 1902 en 1907 door Seguenza is beschreven, bevindt zich een gedeelte van een radius dat ten onrechte aan *Hippopotamus* is toegeschreven; het behoort m.i. tot *Parabos* (?) spec. (35).

Van geologisch jongeren datum is het door Gregorio uit Siciliaanse grotten afgebeelde nijlpaardenmateriaal; hieronder bevindt zich eveneens een bovidenradius (36).

Studer (37) en Andrews (38) hebben een uit het midden-Pliocen (Astien) van Wadi Natrun in Egypte afkomstig gedeelte van een femur als *Hippopotamus hipponensis* Gaudry beschreven. Stromer (39) determineerde het als *Libytherium* Pomel, mogelijk *Samotherium* Major, een uit het Pontien van Samos en Maragha (Iran) beschreven girafachtige.

Ordo Mesaxonia, subordo Perissodactyla. — In den 10e druk van Linnaeus' *Systema Naturae* van 1758 wordt naast *Hippopotamus am-*

phibius van *Hippopotamus terrestris* gewag gemaakt. Lang heeft deze laatste niet in het genus gefigureerd, hij werd het genotype voor *Tapirus* Brisson 1762 (vide Palmer (40)) en staat thans bekend als de Amerikaansche of Braziliaansche tapir.

De Indische of schabrak-tapir, *Tapirus indicus* Desmarest, is reeds lang van Sumatra bekend. Hij werd in 1772 door een Engelsch officier, Whalfeldt, aan den mond van een van de Zuidelijke rivieren (Moesi?) waargenomen. Whalfeldt maakte een tekening van het dier, en, mede in de war gebracht door den naam die de inheemschen er aan gaven, nl. „koeda air” (waterpaard), meende Marsden (41) in deze tekening een nijlpaard te herkennen. Cuvier (42) tikte hem hierover op zijn vingers, en in 1821 heeft Horsfield uitgemaakt dat de schets van Whalfeldt een tapir voorstelt.

Merkwaardig genoeg duikt in de 20e Eeuwse literatuur *Hippopotamus* opnieuw als inwoner van Sumatra op. De fout schuilt hier bij Trouessart, die het door Dubois op Java ontdekte Pleistoceene nijlpaard zoowel van Java als van Sumatra opgeeft. Deze onjuiste opgave is in goed vertrouwen overgenomen door Weber terwijl ook nog volgens een kaartje in de kort voor den laatsten oorlog verschenen atlas van Joleaud, Sumatra tot het verspreidingsgebied van de nijlpaarden heeft behoord, hetgeen weliswaar niet onwaarschijnlijk, maar nog niet bewezen is (43).

Op gezag van Schlosser (44) wordt gewag gemaakt van *Hippopotamus* in de fossiele fauna van China door auteurs als Osborn (45) en Joleaud (46). De gewraakte tand uit de roode klei van Shansi is door Ringström (47) naar de neushoorns verwezen als *Sinotherium spec.*

Bij Gravitelli op Sicilië is in Pontische lagen een zoogdierfauna aangetroffen, die door Seguenza in 1902 en 1907 is beschreven en afgebeeld. Zij bevat de geologisch oudste uit Europa beschreven nijlpaardenresten. Een gedeelte van het materiaal moest ik echter als *Diceros aff. pachygnathus* (Wagner) determineeren (48), deze neushoorn is met zekerheid bekend uit de synchrone faunae van Pikermi en Samos, welke tot nog toe geen nijlpaardenresten hebben opgeleverd. Nog geverifieerd zou dienen te worden de vermelding van *Hippopotamus* in een collectie typisch Pontische zoogdieren afkom-

stig van Euboea, een eiland in den Griekschen archipel, door Deprat (49).

Tot de *Perissodactyla* behoort mogelijk ook het beschadigde fossiele femur uit Burma dat Noetling (50) als *Hippopotamus iravaticus* Falconer et Cautley beschrijft, maar dat wegens het bezit van een trochanter tertius niet tot dit genus kan behooren.

Het laatste pijltje dat ik op mijn boog heb is afkomstig uit Australië. Von Meyer (51) schrijft dat volgens onderzoekingen van Clift een beenstuk uit een grot in Australië er als een radius van een nijlpaard uitzag. Maar, zoo wordt verder vermeld, het gelijkt, afgezien van het grootteverschil, ook zeer sterk op een metacarpale van een aap!

Ik geef deze opmerking voor wat zij is; zij was waarschijnlijk niet voor publicatie bestemd. Veel van het boven bijeen gebrachte zou trouwens niet in druk zijn verschenen wanneer de verschillende auteurs, waarlijk niet de minst bekende, zich in gunstiger omstandigheden voor onderzoek hadden bevonden, of... zich meer tijd hadden gegund. Maar het „Oordeelt niet opdat gij niet geoordeeld worde” geldt ook voor ieder die zich beweegt op het aan voetangels en klemmen zoo rijke gebied der palaeontologie!

¹⁾ De litteratuur over Cuba werd mij in 1942 door Prof. L. Rutten opgegeven.

Litteratuur.

1. Osborn, H. F., Amer. Mus. Novit., no. 37, 1922. — 2. Gregory, W. K., en M. Hellman, Bull. Am. Mus. Nat. Hist., vol. 48, 1923, p. 526. — 3. Gregory, W. K., Science, vol. 66, 1927, pp. 579-581. — 4. Weidenreich, F., Anthr. Papers Am. Mus. Nat. Hist., vol. 40, part 1, 1945, pp. 112-118. — 5. Castro, M. F. de, An. Ac. Ci. Habana, vol. 1, 1864, pp. 54-57, ibid., vol. 13, 1876, pp. 319-330, ibid., vol. 21, 1884, pp. 146-165. — 6. Poey, F., An. Ac. Ci. Habana, vol. 8, 1871, pp. 124, 163. — 7. Torre, C. de la, An. Ac. Ci. Habana, vol. 29, 1892, pp. 121-124. — 8. Leidy, J., Proc. Acad. Nat. Sci. Philad., 1868, pp. 178-180. — 9. Pomel, A., C. R. Ac. Sci. Paris, vol. 67, 1868, p. 850. — 10. Torre, C. de la, Mem. Soc. Cubana Hist. Nat., vol. 2, 1916, pp. 94-101. — 11. Moore, J.,

Journ. Cin. Soc. Nat. Hist., 1890. — 12. Cope, E. D., Amer. Nat., vol. 24, 1890, p. 772. — 13. Zumoffen, La Phénicie avant les Phéniciens, Beyrouth, 1900, pl. XIV figs. 7, 8. — 14. Boule, M., Les Grottes de Grimaldi (Baoussé-Roussé), vol. 1, fasc. 3, 1910, p. 195. — 15. Dietrich, W. O., Wiss. Erg. Oldoway Exp., N. F., Heft 3, 1928, p. 36. — 16. Stromer, E., Zeitschr. deut. geol. Ges., vol. 54, Briefl. Mitt., 1902, p. 111. — 17. Stromer, E., Abh. Senckenb. naturf. Ges., vol. 29, 1905, p. 112. — 18. Hooijer, D. A., Arch. Néerl. Zool., vol. 7, 1946, p. 304 voetnoot. — 19. Harlan, R., An. Journ. Sci., vol. 43, 1842, p. 143. — 20. Blainville, H. M. D. de, Ostéographie, vol. 4, Hippopotamus, Paris, 1847, p. 88. — 21. Owen, R., Journ. Acad. Nat. Sci. Philad., ser. 2, vol. 1, 1847, p. 18. — 22. Meyer, H. von, N. Jahrb. f. Min., 1839, p. 5. — 23. Desmarest, A. G., Mammalogie, Paris, 1822, p. 388. — 24. Cuvier, G., Ossemens fossiles, nouv. éd., vol. 1, Paris, 1821, pp. 332-333, Hippopotame fossile, pl. VII figs. 9-10. — 25. Christol, J. de, Ann. Sci. Nat. (2) II Zool., 1834, p. 274. — 26. Abel, O., Abh. k. k. geol. Reichsanst., vol. 19, 1904, p. 13; Depéret, Ch., en F. Roman, Arch. Mus. Hist. Nat. Lyon, vol. 12, 1920, p. 26; Cottreau, J., Ann. Paléont., vol. 17, 1928, kaartje p. 5 fig. 1. — 27. Cuvier, G., Ossemens fossiles, nouv. éd., vol. 1, Paris, 1821, pp. 333-334, Hippopotame fossile, pl. VII figs. 12-20. — 28. Sickenberg, C., Mém. Mus. Roy. Hist. Nat. Belg., Mém. no. 63, 1934, p. 190. — 29. Meyer, H. von, Palaeologica, Frankf. a. M., 1832, p. 145. — 30. Falconer, H., Palaeontological Memoire and Notes, vol. 1, London, 1868, pp. 140, 138 voetnoot. — 31. Dubois, E., Verslag Verg. Afd. Wis- en Natuurk. Kon. Akad. Wet. Amst., vol. 13, 1904, p. 248. — 32. Bernsen, J. J. A., Natuurhist. Maandbl., vol. 20, 1931, p. 104. — 33. Martin, K., Samml. Geol. Reichsmus., vol. 3, 1883, p. 12, pl. I fig. 2. — 34. Dubois, E., Tijdschr. Kon. Ned. Aandr. Gen., ser. 2, vol. 25, 1908, p. 1265. — 35. Hooijer, D. A., Arch. Néerl. Zool., vol. 7, 1946, p. 319. — 36. Gregorio, A. de, Ann. Geol. Palaeont. Palermo, livr. 38, 1924, pl. XIII fig. 1. — 37. Studer, Th., Mitt. Naturf. Ges. Bern, 1898, p. 75. — Andrews, C. W., Geol. Mag., dec. IV, vol. 9, 1902, p. 436. — 39. Stromer, E., Abh. Sen-

ckenb. naturf. Ges., vol. 29, 1905, p. 118, pl. XX fig. 3. — 40. Palmer, T. S., U. S. Dept. of Agric. (Div. Biol. Surv.) North Amer. Fauna, no. 23, 1904, pp. 327, 663. — 41. Marsden, W., The History of Sumatra, London, 1783, p. 93, *ibid.*, 3rd ed., London, 1811, p. 116. — 42. Cuvier, G., Ossemens fossiles, nouv. éd., vol. 5, 1re partie, Paris, 1823, p. 261. — 43. Hooijer, D. A., Verh. Geol. Mijnb. Gen. Ned. Kol., Geol. Ser., vol. 14, 1945, p. 250 voetnoot. — 44. Schlosser, M., Abh. K. Bayer. Acad. Wiss., Math. Phys. Kl., vol. 22, 1903, p. 95, pl. VII fig. 8. — 45. Osborn, H. F., The Age of Mammals, New York, 1910, p. 335. — 46. Joleaud, L., Atlas de Paléobiogéographie, Paris, 1939, pl. LXXVII. — 47. Ringström, T., Pal. Sinica, ser. C, vol. 1, fasc. 4, 1924, p. 145. — 48. Hooijer, D. A., Arch. Néerl. Zool., vol. 7, 1946, pp. 322-324. — 49. Deprat, J., Etude géologique et pétrographique de l'île de Eubée, Besançon, 1904, p. 105. — 50. Noetling, F., Rec. Geol. Surv. Ind., vol. 30, 1897, pp. 242-249, pls. XIX-XX. — 51. Meyer, H. von, Palaeologica, Frankf. a. M., 1832, p. 146.

 VERDERE GEGEVENS OVER ARASCHNIA

LEVANA L.

door B. J. LEMPKE

(Oude IJselstraat 12 III, Amsterdam-Z.)

Tot mijn grote voldoening hebben velen gevolg gegeven aan mijn verzoek bovengenoemde vlindersoort in het oog te houden en hun bevindingen te melden. Stond het verleden jaar vast, dat het grootste deel van Limburg en de oosthelft van Noord-Brabant reeds geheel tot het areaal van *levana* behoorden, terwijl althans een poging tot penetratie in Gelderland gedaan was (zie Natuurhist. Maandblad 35: pp. 23 en 34, 1946) op het ogenblik kunnen we er verzekerd van zijn, dat de vlinder zich uitgebreid heeft over vrijwel geheel Noord-Brabant en Gelderland en tot diep in Overijssel is doorgedrongen. Ik kreeg zelfs een opgave van nog noordelijker vindplaatsen, maar daar hier geen materiaal verzameld is, vermeld ik deze nog niet.

In mijn vorig artikel wees ik er reeds op, dat ook in België een sterke uitbreiding was waargenomen. Maar uit Frankrijk wordt hetzelfde gemeld. Daar was de vlinder oorspronkelijk be-

1

2

3

nat. gr.

Enkele vormen van *Araschnia levana*

del. Lempke.

1. de voorjaarsvorm, f. *levana* L.
2. f. *frivaldzkyi* Aigner, voorjaar 1946 gekweekt uit een bij Nuenen gevonden rups (coll. Neijts).
3. de zomervorm, f. *prorsa* L.

perkt tot 2 gebieden: het noorden en de Pyreneeën. Thans is de gaping daartussen belangrijk verkleind. In West-Zwitserland, waar *levana* onbekend was, drong het dier in 1946 door tot westelijk van Genève (J. Romieux, Mitt. Schweiz. Ent. Ges. 20, p. 262, 1946). Ook in Denemarken is een duidelijke toename bespeurd. (Dr. Sk. Hoffmeyer in litt.). Het is dus duidelijk, dat de vlinder zich in een periode van opkomst bevindt.

Ik laat nu een overzicht van de nieuwe gegevens voor ons land volgen.

A. NOG ENKELE OPGAVEN VAN Vóór 1946

1. LIMBURG. Elzeterbos, 18 Juli 1943 (Fischer).

2. NOORD-BRABANT. Sint Michielsgestel, Juli 1941; Oisterwijk, Aug. 1941, 5 exx.; Hilvarenbeek, 1942; Goirle (tussen 1942 en '45) (Witlox); Udenhout, 4 Mei 1945 een ♀, 17 Mei ♀ en ♂ (Knippenberg).

3. ZUID-HOLLAND. Gorkum, 3 Sept. '45. 1 ex. in het stadje. (Zoutewelle).

4. GELDERLAND. Apeldoorn, begin Augustus 1945 een aantal rupsen, die voorjaar 1946 de vlinders leverden (Bank).

B. OPGAVEN OVER 1946.

1. LIMBURG. Vaals. 23 April vlogen enkele exx. bij het Drielandpunt (Delnoye). In de Paasvacantie zag Lückner in de omgeving verscheiden exx., terwijl de zomergen, bij tientallen op bloeiende distels te vinden was.

Epen en omgeving. 16 April werden de eerste exx. bij Epen gezien door Van Rossem, 21 April zag Delnoye reeds tamelijk afge-

vlogen exx., Piet zag er 2 op 2 Mei, terwijl Neuman de laatste sterk afgevlogen dieren 30 Mei opmerkte. De rupsen waren in Juni in groot aantal te vinden, de zomergeneratie was vrijwel even talrijk als het jaar daarvoor (Delnoye). Bij Eperheide werden 1 Mei (Piet) en 12 Mei (Van Rossem) enkele exx. gezien. Kruseman vond een nest zommerrupsen bij Heyenraat. Kuchlein zag de zomergen. in de hele omgeving vliegen: Vijlen, Elzeterbos, Dal, Mechelen, Schwijbergerbos, Bissen.

Ryckholt en Sint Geertruid. Enkele exx. in Juli. (Landsman).

Gronsveld. 19 Mei werd hier 1 ex. gezien, terwijl de zomergen, talrijker was dan in 1946 (Landsman). 22 Juli was de vlinder hier talrijk.

Borgharen. 4 Mei een ex. (J. Maessen).

Geulem. 2 exx. op 8 Mei (Bentinck).

Gerendal. 17 en 22 Juli bij zonnig weer algemeen (Wilmink).

Kerkrade. De voorjaarsgen. van 25 April tot 12 Mei, zeer lokaal in een bos (Neuman).

St. Odiliënberg. 2 Mei vrij talrijk, de zomergen. in groot aantal (Lückner).

Melick. 4 Mei 1 ex. op de hei aan een bosrand (dez.).

Maasniel. 1 Mei 2 exx. (dez.). Blijkbaar in de hele omgeving van Roermond reeds verbreid.

Omgeving van Venlo. 28 en 29 April vlogen de eerste exx. te Steyl, de zomergen. verscheen 14 Juli, maar was niet zeer talrijk. Bij Belfeld werden in Juni verschillende rupsennesten gevonden. Eind Augustus werden rupsen opgemerkt bij Tegelen. Bij Baarlo vloog 1 ex. in Mei (Broeder Antonius).

2. NOORD-BRABANT. Bij Deurne was de vlinder vrijwel even gewoon als in 1945 (Nies).

Nu en omgeving. De voorjaarsgeneratie werd in Mei opgemerkt, de Juni-rupsen waren talrijk, de zomergen. was goed vertegenwoordigd (Neijts en Verhaak).

Hilvarenbeek. De voorjaarsgen. vloog minder talrijk dan in 1944, eind Augustus waren echter honderden rupsen te vinden (Stoppenburg).

Boxtel. 1 ex. in Mei (Pief).

Veghel. 12 Juli 3 exx. (Van Katwijk).
Sint Michielsgestel. 2e exx. op 15 en 16 April (Knippenberg).

Gilze. Meerdere exx. gezien op 28 April (teste Landsman).

Ulvenhout. 19 Mei een ex. op het landgoed Valkenburg (Van Lith).

Biesbosch, 27 Juli 1 ex. (Dunlop).

3. GELDERLAND. Oosterbeek, eind Juni een aantal rupsen, waarvan de vlinders vanaf 7 Juli uitkwamen (Ten Hove).

Wageningen. 26 Juli 1 ex. (Roepke), 27 Sept. 1 ex. gezien (Wilcke), 29 Sept. een sterk afgevlogen ex. (Sikkema). Dit zijn de 2 enige waarnemingen van een derde generatie, die mij over 1946 bekend werden.

Aalten. 26 tot 30 Juli ruim een dozijn vlinders, vooral op Eupatorium (Van Galen).

4. OVERIJSEL. 1 ex. op 25 Juli gevangen te Heino, er vlogen er meer (Herwarth).

In 1946 werden ook enkele mooie afwijkingen opgemerkt, o.a. de eerste Nederlandse exx. van f. *porrima* Hb., de tussenvorm. De vermelding hiervan behoort echter niet tot het onderwerp van dit artikel.

Het spreekt vanzelf, dat ik me ook in 1947 weer ten zeerste aanbevolen houd voor verdere mededelingen en, zowel positieve als negatieve, terwijl ik dringend verzoek vooral geen gekweekte vlinders los te laten op plaatsen, waar de soort nog niet voorkomt.

Summary. *Araschnia levana* L. continues to flourish. In 1946 it extended its range still further in the Netherlands. Its habitat now covers the provinces of Limburg, North Brabant and Gelderland, and it has penetrated into the province of Overijssel.

BOSSEN IN MIDDEN-LIMBURG.

door

R. GEURTS, Echt

Nu we voorzien, dat eerlang door rigoureuze kappen veel van de Midden-Limburgse bossen zal verdwijnen — ons medelid Ir. Diemont vestigde kort geleden hierop nog eens speciaal de aandacht — en daarmee veel schoons en belangwekkends op natuurhistorisch gebied, nu juichen we het van harte toe, dat het Natuurhistorisch Genootschap zijn Pinksterexcursie naar een van deze bossen wil richten. Mogen velen door een bezoek niet alleen het belang van dit bos inzien, maar ook te gelegener tijd en plaats een lans breken voor instandhouding van wat ons rest aan recreatief schoon en biologische rijkdom.

Van het eertijds zo uitgestrekte woudgebied in Midden-Limburg — grotendeels een schenking van Koning Pippijn van Herstal, getuige verscheidene middeleeuwse oorkonden, o.a. De Cleernis van der Gemeynte van Echt uit 1447, die teruggaat op oudere geschreven en ongeschreven bronnen — en waarvan de Italiaanse historicus en reiziger Lud. Guicciardini¹⁾ schrijft: „Echterwaldia, pulchra simul et peramoena Geldriae ad Arnhemium sylva, boream versus procurrit” (aangehaald bij Ad. Welters: Geschiedenis van de Gemeente Echt p. 232) is nog maar een zeer klein gedeelte met bos begroeid. Naast smalle restjes, dikwijls niet meer dan een brede haag, doch vaak nog rijk aan allerlei zeldzame mooie dingen — die verspreid liggen in het terrein, verdienen naar tegenwoordige opvatting alleen nog de naam van bos: De Doort; Het Haverland met aansluitend Slekkerhout; Heiselaer en Voelslak (gedeelte van het Echterbos), alle drie onder Echt; Munnichsbos onder Odiliënberg, Annadaalsbos en Esbroek in de gemeente Echt, Het Zweeltje en de Kemperkes onder Montfort, terwijl ook nog merkwaardig zijn de resten van de Steenderbos, in de volksmond Fesanebos, te Ohé en Laak en de Bolberg te Putbroek. Ook is het Susterse grensbos veel te weinig bekend.

²⁾ Descrittione delli tutti i Paesi Bassi — Antwerpen — 1567.

De Doort.

Dit floristisch zo rijke en faunistisch bijgevolg zo interessante bos ligt een goed kwartier ten Zuiden van de kom van Echt, vlak tegen Dieteren, gemeente Susteren. De grens wordt hier gevormd door de heldere, vrij snel stromende Middelsgraaf, eens de scheiding van de hertogdommen Gelder en Gulik, lopende dwars door onze provincie. Nu zegt men dat hier Zuid-Limburg ophoudt en het Midden of Noorden begint. Wij laten dat in het midden en volgen liever de bloemrijke oevers van het riviertje, waar waternimpfen, de „wientempers”, spelen de zalige zomerdagen lang, de glanzend rode bosaardbeitjes tot plukken noden en waar we niet genoeg krijgen van te kijken naar de stigtige wespenorchissen. De Doort nu strekt zich uit van ongeveer het gehucht Ophoven in Oostelijke richting tot ongeveer aan de Rijksweg, waar het eertijds overging in het hoger gelegen Haverland en Slekkerhout. Van de vroegere ca. 100 ha zal nu nog ruim een 40 ha over zijn; de grootste breedte bedraagt 400 m, op sommige plaatsen is het nog slechts 100 m breed.

Mogelijk liep het vroeger Westwaarts, tot ongeveer aan de Oude Maas. Bij de aanleg van het Julianakanaal kwamen hier veel eikenstammen, van ca. 15 m lang en ongeveer 1 m dikte te voorschijn, ingebed in Maaskiezels. Na enige tijd verging het hout aan de lucht tamelijk snel. Daar de stammen alle in Oost-Noord-Oostelijke richting lagen gestrekt, zijn de bomen blijkbaar tijdens een storm bij hoog water of overstroming, in deze streek niet zeldzaam, ontworteld.

Het bos ligt op een brede strook klei, in vroeger tijden afgezet door een meanderende Maasarm; een vruchtbaar gebied, dat gedeeltelijk reeds vroeg in cultuur werd gebracht, blijkens de typische toponiemen uit Frankische tijd, zoals Rode (Raaj) en Belleke. De oudere naam Dorent (met het t-suffix, cf. Lat. -etum, dat ook Echt en Boeket vertoont) wijst op een veel oudere benaming, uit de tijd dat de sleedoorn-meidoorn associatie die aan de eigenlijke boomvegetatie voorafgaat, nog de overheersende, misschien de enige was.

Ook nu nog tieren braamsoorten, mei- en sleedoornstruiken, benevens de wegedoorn en

de wilde roos er plaatselijk welig en kan men niet altijd ongestraft doordringen tot het „Slötje”, de plek waar Juffer Zonderkop rondspookt. (Nat. Hist. Mbd. 1940, pag. 41).

Plantensociologisch behoort de Doort thans tot het Andoornrijke (vochtige) Eiken-Haagbeukenbos (het Querceto-Carpinetum stachyetosum), ofschoon ook hier en daar overgangen naar het droge Muurrijke en het drassige Spiraearijke bos voorkomen.

De kensoorten van deze subassociatie zijn er dan ook alle vertegenwoordigd t.w. haagbeuk, grootbloemig sterremuur, speenkruid, rimpelmos, hoogstengelige sleutelbloem, gulden boterbloem, dolle kervel en schaafstro.

VERDWIJNENDE CULTUURPLANTEN WEVERSKAARDEN.

Jarenlang werden in de omgeving van Stein, Beek, Geulle, Elsloo en Schinnen weverskaarden op groote schaal gekweekt voor de lakenfabrieken te Aken. In 1915 heeft de 1ste wereldoorlog plotseling en voor goed een einde gemaakt aan deze teelt.

Ofschoon de industrie al lang stalen kaarden gebruikte, verkozen sommige fabrikanten nog steeds het natuurlijke product, omdat de stekels hiervan toch niet zoo licht afbraken als die van metaal.

Het zaad werd in Mei op een perk uitgezaaid en de jonge planten eind Juli of begin Augustus in het omgeploegde graanstoppeveld in rijen en op onderlingen afstand van 30—70 cm uitgeplant; op een morgen land ca. 130 tot 200 planten. Men moest gemakkelijk tusschen de rijen kunnen komen voor het schoonmaken en afsnijden.

Het volgend jaar in Juli of Augustus sneed men de uitgegroeide bollen met een mes af. Er werd een steel van 10—20 cm aangelaten, omdat ze op de fabriek op ramen moesten worden vastgespannen. Het eerst kwamen de oudste bollen in den top, die het eerst rijp zijnn, aan de beurt, na 2—3 weken ook de zijstandige. Het was een werk waarbij men veel schrammen opliep!

De bollen werden in een grooten „kaafmand” verzameld en per „kruikar” naar huis vervoerd. Hier werden ze te drogen gelegd op een stelling van hout of draad, op zolder of onder een uit-

stekend dak. Dan kwam een agent van de lakenfabriek de kammen stuk voor stuk keuren. Liet de steel iets los, dan was de kaardebol niet deugdelijk. De goedgekeurden werden in balen gepakt, zoo groot als een beddetijk, en per gewicht verkocht: 200—300 stuks brachten de pacht prijs van het stuk land op.

Kaardebloemen worden druk door allerlei insecten bezocht, ook door honingbijen; wel ziet men veel van deze diertjes met beschadigde vleugels.

Dodonaeus zelf hield de meening van Dioscorides, dat de wormen uit volderdskaarden in een zakje om den hals gebonden, de „vierde-daagsche kortse” zouden genezen voor „ijdele beuselingen en viesesvasen”. Maar in het bijvoegsel van zijn werk, door Frans van Ravelingen, worden de wormen, die in den herfst in droge volderskaarden gevonden worden, aangeprezen tegen gezwellen en zweringen, waarop men ze slechts behoefde vast te binden. Visschers zouden ze aan hun angels gedaan hebben om er visschen mee te vangen. In bovengenoemde streken was van al deze gebruiken niets bekend. Zelf heb ik nooit wormen noch in levende noch in gedroogde kaarden gezien. Insectenkundigen konden mij er ook geen inlichtingen over geven. Wel kan ik me voorstellen dat men ontzag had voor dieren die kans hadden gezien een plant, die van top tot teen zoo sterk bewapend is, binnen te dringen en er daardoor bijzondere krachten aan toeschreef.

Evenmin als van dierlijke vijanden heeft de weverskaarde veel last van plantaardige parasieten. In bovengenoemde streken werden kaarden bij voorkeur op kalkhoudende leemgrond geteeld; die leverde de dikste bollen op. Veel regen was heel schadelijk. In deze akkers woerden wel klavereters, zoowel op klaver als op kaarden.

HUTTENTUT.

Als algemeen verspreidingsgebied vindt men voor deze plant opgegeven geheel Europa, Klein Azië en Siberië. In Zuid-Limburg komt ze alleen verwilderd of aangevoerd voor b.v. met kippenvoer.

De cultuur moet al heel oud zijn, want in het buitenland heeft men in de Hallstadt- en la Tène-tijd zaden in aarden potten gevonden en wel in zoo'n groote hoeveelheid, dat deze wel van cultuur afkomstig moeten zijn.

Ruellius (1536) vermeldt dat zij in Frankrijk geteeld werd om de armen als spijsolie en de rijken tot lampolie te dienen en Dodonaeus (1554) zegt dat zij in Zeeland en andere plaatsen van Neder-Duitschland veel gekweekt werd.

In ons gewest werd zij 60 jaar geleden nog vrij veel gezaaid, zoowel voor olie als voor bezems. Voor het eerste doel werden er meestal kleine perceelen geheel mee beplant. Voor het tweede deel zette men de struikjes op een rij aan den rand van een akker waarop andere gewassen, vooral wortelen of koolrapen, groeiden.

Na het dorschen bracht men het zaad naar den oliemolen, al of niet gemengd met koolzaad (floor- of fluwelzaad) of raapzaad (stekzaad).

De stengels bleven hard en buigzaam; men maakte van de gedorschte, gedroogde struikjes bezems, die echter alleen op droge plaatsen, dus in huis of schuur gebruikt konden worden.

AARDPEREN.

Voordat in ons land aardappels bekend waren, teelde men er reuben (knollen), moeren (wortelen), pastinaken en aardperen. De laatste heetten hier „peëren onder d'eerd”; in de omgeving van Maastricht: Topinambours. Volgens de Candolle is deze naam van Amerikaanschen oorsprong. In het Walenpays noemde men ze „canadas” en „Artichaut de Jeruzalem”, een verbastering van het Italiaansche „girasolo”, dat zonnewende, zonnebloem beteekent.

Laicita acht het waarschijnlijk dat ze ca. 1607 uit Canada, waar ze Chiquabi heeten, naar Frankrijk zijn ingevoerd en van hier door Hon dius naar Zeeland gebracht zijn, op grond van de eerste beschrijving door François van Ravelingen in het Bijvoegsel aan het Cruydtboek van Dodonaeus 1618.

Nu zou men verwacht hebben dat zij eerder in Italië dan in ons land bekend geweest was; maar in Zuid-Europa waren aardappels toen al algemeen gekweekt als voedsel zoowel voor den mensch als voor dieren (H. Veendorp: Kruidkundig Archief 1935).

Vanuit Zeeland zullen de aardperen wel naar Limburg zijn gekomen. Aanvankelijk was het de soort met van buiten dofroode, van binnen witte knollen, die kort onder den stengel zitten. In Le bon jardinier van 1824 wordt door Vilmorin

ook reeds een vorm met uitsluitend witte knollen vermeld. Dit is de vorm die ook thans nog het meest in ons land door de kweekers aangeboden wordt. Er bestaan nog meer vormen o.a. een met spoelvormige knollen en een waarbij de knollen vol kleine nevenknolletjes zitten.

Omstreeks 1890 werden er te Stein en Elsloo nog kleine perceelen mee beplant. Het laatst zag ik de teelt in 1918. Zij verwilderde vroeger overal in de omgeving der kweekplaatsen. Bij Stein en Elsloo kan men ze als zoodanig niet veel meer aantreffen; dat kan wel hieraan liggen, dat konijnen, muizen en ratten zoo belust zijn op de knollen. Daarom werden ze ook wel opzettelijk aangeplant als wildvoeder. Want zij kunnen 's winters in den grond blijven. Neemt men ze in het najaar uit, dan moet men die welke men in het volgende voorjaar wil uitplanten, in zand bewaren om te sterk uitdrogen te voorkomen.

Het kweeken geschiedde op dezelfde wijze als aardappels; zij stelt minder eischen aan den bodem, en heeft niet van ziekten te lijden. Zij kan jarenlang op dezelfde plaats verbouwd worden, en is ook met zandgrond tevreden; ze houdt echter niet van natten grond. Er blijven jaarlijks veel kleine knollen in den grond achter, maar voor een goede oogst moet men toch ieder jaar nieuwe planten; liefst op een diepte van 10—15 cm op onderlingen afstand van 60—100 cm. De opbrengst kan zeer groot zijn, echter niet zoo groot als van aardappels. Iedere knol kan wel 40 nieuwe voortbrengen; één plant 10 kilo.

Men had ongeveer 800 kilo knollen noodig om een hectare te beplanten.

Bij een gunstig najaar kunnen zij tot in December blijven doorgroeien en aandikken. Stengels en loof dienden voor veevoeder. De knollen werden ook toegevoegd aan fruitstroopbereiding. Van 100 kilo kwam 15 kilo stroop. Zij werden op dezelfde wijze als aardappels en knolrapen

bereid. Zij bevatten echter geen zetmeel, wel andere suikerstoffen en minder kali.

De bloei valt pas in het najaar tot in October of November. Zij bloeit alleen bij warme vochtige zomer en herfst. Er kunnen zich dan in den top 5 tot 15 bloemen van 5cm doorsnede bevinden. De zaden worden hier echter nooit goed rijp.

In 1915 heeft K. H. Beijlevelt te Zutphen (Uitgave Jungborndrukkerij te Eefde), een andere eetbare zonnebloemsoort aanbevolen als voedsel voor mensch en dier, onder den naam *Helianthus salsifis*, welke cultuur geen ingang gevonden heeft.

Beijlevelt hield deze plant voor een tusschensoort van *Helianthus doronicoides* en *H. decapetalus*. In duitche prijscouranten wordt *H. „salsifis”* of „*Helianthi*” aangeboden onder den naam *H. doronicoides*. *Helianthus doronicoides* heeft echter geen knolvormige wortelstok; *H. salsifis* moet gerekend worden tot een kultuurvorm met dikker wortelstok van *H. strumosus*. Thellung noemt de kultuurvorm *Helianthus strumosus Willdenowianus* = *Helianthus strumosus macrophyllus*.

Zoowel deze als *Helianthus tuberosus* hebben in 1945 hier rijkelijk gebloeid.

† A. DE WEVER.

ATTENTIE!!

Houdt de Zondagen 1 en 8 Juni a.s. vrij om deel te nemen aan de excursies die door de Commission des Naturalistes Liégeois pour la Protection de la Montagne St. Pierre in samenwerking met het Natuurhistorisch Genootschap georganiseerd worden.

Op 1 Juni gemeenschappelijke tocht naar den St. Pietersberg in België, 8 Juni ontvangst van de belgische excursionisten in Maastricht.

Gedetailleerd programma volgt.

Aan het Natuurhistorisch Museum zijn nog exemplaren verkrijgbaar van
 Dr. A. Stärcke: Determinatietabel van de Nederlandsche
 mieren, à f 2.— en van
 Dr. A. De Wever: De Natuur in, dl II, à f 1.50.

Bezoekers aan
MAASTRICHT

Neemt Uw intrek in

HOTEL

Beaumont

STATIONSTRAAT
TELEFOON K 4400 3385
MAASTRICHT

Leo Bouten

VENLO

STRAELSCHEWEG 15
TELEF. K 4700 No. 2303
LOMSTRAAT No. 35

ZOÖLOGISCHE
PRAEPARATEURSBEDRIJVEN

OPZETTEN VAN DIEREN
STEEDS OPGEZETTE DIEREN TEN
VERKOOP VOORRADIG VOOR
MUSEA EN SCHOLEN

VRAAGT OFFERTE

MAASTRICHT

DE HISTORISCHE STAD, RIJK AAN
MONUMENTEN, UITGANGSPUNT VOOR
TOERISTISCHE WANDELINGEN IN
HET LIMBURGSCH HEUVELLAND EN
NAAR DE BEFAAMDE GROTTEN VAN
DEN ST. PIETERSBERG.

VERWACHT U!

INLICHTINGEN:

INFORMATIEBUREAU V.V.V.

MAASTRICHTSCHE BRUGSTRAAT 7

TELEFOON K 4400. No. 2814.

OP DEN NOORDPUNT VAN DEN ST. PIETERSBERG
IN DE ONMIDDELLIJKE NABIJHEID VAN
MAASTRICHT GELEGEN.

RIANTE VERGEZICHTEN OVER DE STAD,
DE MAAS EN DE JEKERVALLEI.

EXPL. F. A. RUTTEN

Stichting
HET
LIMBURGSCHE
LANDSCHAP

Natuur en Landschap zijn steeds onafscheidelijk verbonden en beider belangen gaan altijd samen. Door bescherming van het landschap wordt ook de planten- en dierenwereld in bescherming genomen. Steunt daarom de Stichting „Het Limburgsche Landschap” in haar streven en geeft U op als contribuant aan het Secretariaat:

BRUSSELSCHESTRAAT 36 MAASTRICHT

HOTEL *Ons*
Krijtland
EPEN

H. J. J. BESSEMS

TELEFOON K 4455 No. 213

gelegen nabij Onderste en Bovenste Bosch, op het vuursteeneluvium van Eperheide, biedt den toerist te midden van een weelderige natuur een goed verzorgden disch en een prettige bediening.

Epen

ZUID-LIMBURG

Prachtig Natuurschoon
Rijke flora en fauna
Ideaal wandeloord

PENSION PEERBOOM

TELEFOON K 4455 No. 290

EENVOUDIG
KEURIG
DEGELIJK

CHAMPIGNON
KWEEKERIJ

„ZONNEBERG”

BRUSSELSCHESTRAAT 148
TELEFOON No. 5036
MAASTRICHT

Iederen dag verse champignons
uit den St. Pietersberg

MYCOLOGISCH LABORATORIUM VOOR
CHAMPIGNONBROED